

Zalecenia ochronne dla gatunków zwierząt badanych w latach 2013-2014

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
CHRZĄSZCZE			
1.	bogatek wspaniały	<i>Buprestis splendens</i>	Monitoring prowadzony był po raz pierwszy, nie można więc ocenić skuteczności dotychczasowych zabiegów. Zalecenia na przyszłość: - ograniczenie bądź całkowite zaniechanie usuwania martwych drzew stojących sosny zwyczajnej w starodrzewach, gdzie stwierdzono ten gatunek, - zapewnienie trwałości starodrzewów z udziałem sosny zwyczajnej w miejscach występowania bogatka wspaniałego i w pobliżu takich miejsc (zapewnienie ciągłości pokoleń), - dążenie do poszerzenia stanowisk występowania i zasięgu <i>Buprestis splendens</i> poprzez zapewnienie odpowiedniej bazy żerowej (starodrzewy sosnowe z dużym udziałem martwych drzew stojących) i budowanie korytarzy ekologicznych.
2.	konarek tajgowy	<i>Phryganophilus ruficollis</i>	W przypadku tego gatunku bardzo skuteczna jest ochrona ścisła, która jest realizowana na znacznym obszarze Białowieskiego Parku Narodowego. W ostatnich latach zmniejszono również pozyskanie drewna w gospodarczej części Puszczy, wzrasta też w tej strefie ilość martwego drewna. Warunki do bytowania konarka tajgowego są doskonałe w BPN, znacznie się też poprawiły w gospodarczej części Puszczy Białowieskiej. Z uwagi na fakt, że konarek tajgowy <i>Phryganophilus ruficollis</i> występuje w Polsce tylko w tym jednym miejscu, na stosunkowo niedużym obszarze, należałoby dążyć do poszerzenia jego zasięgu poprzez zapewnienie odpowiedniej bazy żerowej (starodrzewy z dużym udziałem martwych drzew leżących) w sąsiadujących puszczech i budowanie odpowiednich korytarzy ekologicznych umożliwiających migrację.
3.	nadobnica alpejska	<i>Rosalia alpina</i>	Zaniechanie składowania drewna bukowego, a także wiązowego i jaworowego, w siedliskach nadobnicy alpejskiej w okresie pojawu imagines (VI-IX). Dążenie do zwiększenia ilości martwego drewna stojącego lub/i leżącego.
4.	pachnica dębowa	<i>Osmoderma eremita</i>	Na większości badanych stanowisk, z reguły nie prowadzono aktywnych zabiegów ochronnych

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
			<p>nakierowanych wprost na poprawę stanu ochrony pachnicy i jej siedlisk. Do wyjątków należą powołane po 2007 roku obszary Natura 2000, w których celem ochrony jest zabezpieczenie siedliska i populacji pachnicy (jak np. obszar „Aleje Pojezierza Ławskiego”). Mimo, że aktywne działania ochronne miały ograniczony zakres (min. rozpoczęto akcję dosadzania drzew w alejach), to samo powołanie dodatkowej formy ochrony obszarowej przyczyniło się do ograniczenia wycinki drzew związanej z inwestycjami w infrastrukturę drogową. Przykładowo, ochrona w ramach sieci Natura 2000 spowodowała ograniczenie liczby wycinanych drzew podczas ostatniej modernizacji drogi wojewódzkiej nr 521 w gm. Susz i Ława (teren wzmiankowanej wyżej ostoji). Inwestor (ZDW Olsztyn) zrezygnował początkowo z całkowitej wycinki drzewostanu, ograniczając wycinanie drzew przydrożnych tylko do miejsc przebudowywanych skrzyżowań i zatok autobusowych. Równocześnie, zakres wycinek przy innych drogach zasiedlonych przez pachnicę, ale nie chronionych przez sieć Natura 2000 był znacznie większy. Coraz częściej stosowaną praktyką jest wydawanie pozwoleń na wycinkę drzew z pachnicą obwarowanych rygiem przesiedlenia pachnicy na stanowiska zastępcze. Dużym problemem jest jednak stan stanowisk zastępczych, które często nie są w stanie sprostać wymaganiom gatunku. Przykładem może być np. przesiedlenie pachnicy z objętego niniejszym monitoringiem stanowiska Kadyny-Tolknicko do pobliskiej buczyny z drzewami o średnicach ok. 40 cm, nie zapewniającej przesiedlonej populacji realnej bazy siedliskowej. W celu krótkotrwałego zapewnienia siedliska zastępczego stosuje się przesiedlanie pachnicy z drzew do konstrukcji sztucznych, takich jak np. skrzynki z drewna czy przycięte fragmenty pni. Nie są to jednak rozwiązania, które mogą zapewnić stabilną bazę siedliskową dla pachnicy w długiej perspektywie czasowej. Oprócz sieci Natura 2000, dobrą formą dodatkowego zabezpieczenia stanowisk pachnicy w krajobrazach kulturowych może być powoływanie pomników przyrody. Zaproponowano objęcie tą formą ochrony dwu badanych zadrzewień liniowych, tj. w Nowym Duninowie (szpalery ogłowionych wierzb) i w Bełczu Wielkim (aleja lipowa). Kolejne stanowiska, Kamieniec i Szymbark, są już w części od przeszło 10 lat objęta tą formą ochrony. Podstawowe zabiegi ochrony czynnej powinny obejmować sadzenie drzew oraz ich specyficzne użytkowanie (względnie pielęgnacja). Zabiegi takie jak przycinanie gałęzi, ogławianie, podkrzesywanie sprzyjają szybszemu powstawaniu dziupli.</p>

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
5.	pogrzybnica Mannerheima	<i>Oxyporus mannerheimii</i>	Skromna liczba danych na temat biologii i ekologii <i>O. mannerheimii</i> uniemożliwia zaproponowanie jakichkolwiek działań ochronnych dla tego gatunku chrząszcza.
6.	ponurek Schneidera	<i>Boros schneideri</i>	<p>Generalne zalecenia na przyszłość:</p> <ul style="list-style-type: none"> ograniczenie bądź całkowite zaniechanie usuwania martwych drzew stojących sosny zwyczajnej i jodły pospolitej w starodrzewach, gdzie stwierdzono ten gatunek, zapewnienie trwałości starodrzewów z udziałem sosny zwyczajnej i jodły pospolitej w miejscach występowania ponurka Schneidera i w pobliżu takich miejsc (zapewnienie ciągłości pokoleń), dążenie do poszerzenia stanowisk występowania i zasięgu <i>Boros schneideri</i> poprzez zapewnienie odpowiedniej bazy żerowej (starodrzewy sosnowe i jodłowe z dużym udziałem martwych drzew stojących) i budowanie odpowiednich korytarzy ekologicznych. <p>Dla poszczególnych stanowisk i obszarów sformułowano konkretne propozycje ochronne. Szybkich działań wymagają obszary: Puszcza Augustowska, Lasy Suchedniowskie i Góry Świętokrzyskie.</p>
7.	rozmiarz kolweński	<i>Pytho kolwensis</i>	Zajmowany przez rozmiarza kolweńskiego obszar jest zbyt mały, aby siedlisko było stabilne. Konieczne byłoby rozszerzenie rzeczywistego zasięgu poza BPN. Niestety, tam do niedawna w dolinach rzek usuwano wszelkie leżące świerki. Teraz to się zmienia, ale wciąż jest ich za mało, poza tym nie było ciągłości „dostawy” takich leżących świerków, nie ma wszystkich faz rozkładu, brakuje ciągłości przestrzennej w postaci korytarzy ekologicznych dla tego gatunku, by się mógł swobodnie rozprzestrzeniać z BPN na część gospodarczą Puszczy. Należy postulować objęcie ochroną bierną siedlisk hydrogenicznych w Puszczy Białowieskiej. Monitoring był wykonywany w 2013 r. po raz pierwszy, nie można się więc odnieść szczegółowo do skuteczności dotychczasowych działań lub zaniechań względem tego gatunku.
8.	sichrawa karpacka	<i>Pseudogaurotina excellens</i>	Dotychczas nie prowadzono żadnych celowych zabiegów mających na celu ochronę sichrawy karpackiej. Wśród działań zalecanych dla tego gatunku należą przede wszystkim: usuwanie podszytu lub krzewów i drzew, które silnie konkurują z najcenniejszymi okazami wiciokrzewu czarnego <i>Lonicera nigra</i> , usuwanie najbardziej ekspansywnych okazów buka zwyczajnego rosnących w bliskim sąsiedztwie cennych okazów wiciokrzewu czarnego. W celu wyeliminowania a przynajmniej

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
			<p>ograniczenia zagrożenia związanego z kolekcjonerstwem zaleca się częstsze patrolowanie fragmentów szlaków turystycznych, wzdłuż których zlokalizowane są stanowiska sichrawy karpackiej. Kontrole stanowisk należy wykonać w okresie od połowy czerwca do połowy lipca. Na stanowisku Jaworzyna proponowano: usunięcie od strony południowej stanowiska kilku najbardziej ekspansywnych buków i podkrzesanie kilku innych buków, oceniających najwartościowsze okazy wiciokrzewu czarnego (ze stwierdzonymi żerowiskami larw sichrawy karpackiej).</p> <p>Zabiegi tego typu powinny być wykonane także na innych stanowiskach, np. Wściekły Żleb, Dolina Filipka, Skałka. Proponuje się tam wykonanie tzw. cięć pielęgnacyjnych, wspierających rozwój cennych okazów wiciokrzewu czarnego (działania dopuszczalne w ramach przyjętej metody ochrony lub po wydaniu stosownego zezwolenia przez organ do tego upoważniony). Cięcia polegałyby przede wszystkim na usuwaniu roślin utrudniających wzrost wytypowanym okazom wiciokrzewu czarnego. "Opieką" należy objąć przede wszystkim krzewy, na których stwierdzono żerowiska sichrawy oraz charakteryzujące się ponad przeciętnymi rozmiarami.</p>
9.	średzinka	<i>Mesosa myops</i>	Z uwagi na brak pewności czy gatunek tu jeszcze występuje oraz z powodu nieznamości wymagań ekologicznych na skraju zasięgu, nie przewiduje się żadnych działań ochronnych.
MOTYLE			
10.	czerwończyk fioletek		<p>W przypadku stanowiska łąki Nowohuckie od kilku lat w sezonie późnojesiennym prowadzone jest naprzemienne koszenie, które korzystnie wpływa na właściwości siedliskowe stanowiska.</p> <p>Wielu ekspertów sugeruje również <u>wprowadzenie ekstensywnego użytkowania polegającego na koszeniu w terminach dopasowanych do biologii gatunku</u>. Na części stanowisk proponuje się również karczowanie krzewów i zwalczanie ekspansywnych bylin.</p>
11.	czerwończyk nieparek	<i>Lycaena dispar</i>	<p><u>Generalnie nie wydaje się, żeby w tym momencie gatunek wymagał podjęcia specyficznych działań ochronnych.</u></p> <p>Na części stanowisk proponuje się wprowadzenie w celu zachowania otwartego charakteru siedlisk (jesienne koszenie, usuwanie nadmiaru drzew i krzewów), zwracana jest uwaga na rośliny inwazyjne. W przypadku niektórych stanowisk proponuje się ekstensyfikację użytkowania.</p>
12.	górówka sudecka	<i>Erebia sudetica</i>	<u>Brak zaleceń z uwagi na brak informacji o aktualnych stanowiskach gatunku.</u>

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
13.	krasopani hera	<i>Callimorpha (Euplagia) quadripunctaria</i>	<p><u>Aktualnie brak podstaw do proponowania działań ochronnych.</u></p> <p>Wyniki drugiego sezonu monitoringu (a także dodatkowe, nie związane z nim informacje) wskazują, że zarówno populacja jak i siedliska gatunku są w dobrym stanie. Zdecydowana większość stanowisk zlokalizowana jest na obszarach Natura2000 co potwierdza wyjątkową wartość tych obszarów i właściwy ich wybór. Pomimo, że w części z nich krasopani hera nie została wskazana jako przedmiot ochrony, stanowią one obecnie ważną i spełniającą swe zadanie sieć ostoi tego chronionego gatunku motyla. Specyficzną cechą krasopani hery jest jej przywiązanie do siedlisk ekotonowych, o stosunkowo dużej dynamice czasowo-przestrzennej a jednocześnie bardzo lokalnych. Na szczęście miejsca takie są w polskich Karpatach liczne, co obecnie umożliwia gatunkowi stabilne bytowanie bez potrzeby wprowadzania dodatkowych działań ochronnych.</p>
14.	modraszek arion	<i>Maculinea arion</i>	<p><u>Brak danych na temat działań ochronnych dedykowanych modraszce arionowi.</u> Wyjątkiem jest stanowisko Niepust, gdzie w latach 2012 - 2014 odkraczono 30 ha wrzosowiska, na którym znajduje się stanowisko gatunku. Trudno ocenić wpływ tego zabiegu, bo gatunek nie był obserwowany ani w roku 2011 ani w 2014. W przypadku innych stanowisk eksperci <u>zaleca się ekstensywny wypas i/albo usuwania nadmiaru drzew i krzewów.</u></p>
15.	modraszek eros	<i>Polyommatus eroides</i>	<p><u>Stan wiedzy na temat ekologii gatunku w Polsce nie daje podstaw do zaproponowania specyficznych działań ochronnych.</u> Przypuszcza się, że gatunkowi powinny sprzyjać działania promujące przestrzenie otwarte w lasach (głównie borach sosnowych) porośnięte roślinami żywicielskimi i nektarodajnymi podobne do tych zaproponowanych w przypadku szlaczkonii szafrańca. Mogą to być czynniki sprzyjające rekolonizacji lub odbudowie populacji. Biorąc jednak pod uwagę, że gatunek jest od lat nie obserwowany perspektywy rysują się raczej pesymistycznie.</p>
16.	modraszek nausitous	<i>Maculinea nausithous</i>	<p>W przypadku większości stanowisk proponuje się ekstensywne użytkowanie polegające na koszeniu w terminach dopasowanych do biologii gatunku (tj. jesienne lub rzadziej wzmiankowane wiosenne), wskazując często jednocześnie na zalety koszenia mozaikowego i rotacyjnego. Na części stanowisk proponuje się również karczowanie krzewów i zwalczanie ekspansywnych bylin. <u>Ważne jest by co najmniej 20% powierzchni pozostawiać nieskoszone. W przypadku większych powierzchni</u></p>

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
			wskazane jest rotacyjne koszenie ok. 30% powierzchni co 3 lata. W przypadku modraszka nausitousa konieczne jest również zachowywanie na obrzeżach łąk pasów niekoszonych przez kilka lat, celem zachowania fragmentów porośniętych wyższą roślinnością. Podyktowane jest to wymaganiami ekologicznymi jedyne gatunku gospodarza tego motyla – wścieklicy zwyczajnej <i>Myrmica rubra</i> (L.), preferującej wyższą roślinność.
17.	modraszek telejus	<i>Maculinea teleius</i>	W przypadku większości stanowisk proponuje się ekstensywne użytkowanie polegające na koszeniu w terminach dopasowanych do biologii gatunku (tj. jesienne lub rzadziej wzmiankowane wiosenne), wskazując często jednocześnie na zalety koszenia mozaikowego i rotacyjnego. Na części stanowisk proponuje się również karczowanie krzewów i zwalczanie ekspansywnych bylin. Ważne jest by co najmniej 20% powierzchni pozostawiać nieskoszone. W przypadku większych powierzchni wskazane jest rotacyjne koszenie ok. 30% powierzchni co 3 lata.
18.	niepylak mnemozyna	<i>Parnassius mnemosyne</i>	<u>Obecnie nie prowadzi się działań ochronnych skierowanych na niepylaka mnemozynę</u> ; jedynie na stanowisku w Sokołowsku prowadzi się działania przeciwdziałające odławianiu motyli przez kłusowników. Ponieważ głównym zagrożeniem dla omawianego gatunku jest zmiana stanu siedliska, to pośrednio zyskuje on na działaniach służących utrzymaniu wysokiej różnorodności biologicznej siedlisk otwartych. Prace takie prowadzone są np. w Pienińskim Parku Narodowym, a o ich skuteczności świadczy dobry stan populacji niepylaka mnemozyny. Również na innych obszarach niepylak mnemozyna zyskuje na działaniach skierowanych na utrzymanie dobrego stanu łąk - np. w Górach Słonnych część stanowiska w Uhercach jest koszona ze względu na udział właściciela w programie rolno- środowiskowym. Ponieważ w przypadku motyli działania skierowane na siedlisko, zwykle odznaczają się większą skutecznością niż skierowane bezpośrednio na gatunek, a znaczna część stanowisk niepylaka mnemozyny położona jest na gruntach prywatnych, <u>należy rozważyć włączenie niepylaka mnemozyny do listy gatunków, których obecność uprawnia do starania się przez właścicieli terenu o partycypację w programach rolno-środowiskowych.</u>
19.	osadnik wielkooki	<i>Lopinga achine</i>	<u>Nie prowadzi się działań ochronnych.</u> W przypadku dwóch rezerwatów w Puszczy Knyszyńskiej (Jesionowe Góry i Woronicza) w planach ochrony na okres 2012-2031 znajdują się zalecenia, które mogą potencjalnie sprzyjać

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
			gatunkowi, które polegają na usuwaniu podrostu drzew i krzewów oraz lokalnie - koszeniu. Nie rozpoczęto jednak ich realizacji. Z kolei w Horyńcu proponuje się trzebieże, których celem jest zmniejszenie zwarcia drzewostanu, a w przypadku Podcerkwy odkrzaczanie i koszenie powierzchni poletka łowieckiego oraz okolic drogi leśnej. Aktualnie brak podstaw do sformułowania działań ochronnych. Potrzeba dalszego monitoringu oraz niezależnych badań preferencji siedliskowych gatunku, które pozwolą na wypracowanie optymalnych strategii ochronnych.
20.	postojak wiesiołkowiec	<i>Proserpinus proserpina</i>	Zapobieganie sukcesji roślinności na murawach kserotermicznych przez wypas, koszenie, wycinkę drzew i krzewów. Stanowisko Owczary: prowadzony jest wypas owiec oraz wycinka młodych drzew robinii akacjowej zorganizowany przez Klub Przyrodników ze Świebodzina. Działania są skuteczne - roślinność kserotermiczna utrzymuje się na dawniejszym poziomie. Miejsca które zostały odsłonięte przez wycięcie robinii akacjowej zostały częściowo zasiedlone przez roślinność kserotermiczną. Stanowisko Winiary: wymaga pilnych działań polegających na odślanianiu muraw kserotermicznych poprzez wycinanie drzew i krzewów oraz wykaszanie i usuwanie roślinności inwazyjnej. Sukcesja naturalna zagraża przede wszystkim NE i N stokom. W miejscach tych należy też usunąć zalegające odpady z produkcji rolnej, budowlane i komunalne.
21.	przeplatka aurinia	<i>Euphydryas aurinia</i>	Na niektórych stanowiskach przeprowadzono ostatnio na mniejszą lub większą skalę usuwanie drzew i krzewów, ale wpływ tych zabiegów jest na chwilę obecną trudny do określenia. Podobne działania proponowane są lokalnie w ramach planów zadań ochronnych dla niektórych obszarów N2000. W przypadku stanowiska Źródlika Jasiołki rokrocznie prowadzone jest koszenie rozległych łąk na znacznym obszarze stanowiska, które zapobiega sukcesji ekologicznej, ale to działanie nie jest związane z ochroną tego konkretnie gatunku motyla. Wykaszane są też niektóre inne stanowiska i pojawiają się wątpliwości, czy nie jest to miejscami użytkowanie zbyt intensywne. Zwraca się uwagę na potrzebę dopasowania terminów i powierzchni koszenia do biologii przeplatki aurinii. Koszenie powinno być wysokie, późne i dotyczyć rotacyjnie fragmentów stanowisk – optymalnie z wyłączeniem miejsc, gdzie znajdują się oprędy.
22.	przeplatka matura	<i>Hypodryas maturna</i>	Proponowane działania ochronne dla przeplatki maturalnej <i>Euphydryas maturna</i> 6169 mogą dotyczyć dwóch kategorii: zabiegi ochrony czynnej oraz utrzymaniem lub

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
			<p>modyfikacja metod gospodarowania. W planie ochrony dla obszaru PLH020055 „Przeplatki nad Bystrzycą” proponowane zabiegi ochrony czynnej, to np. dosadzanie do istniejących zadrzewień krzewów kaliny koralowej <i>Viburnum opulus</i> i derenia świdwy <i>Cornus sanguinea</i>. Gatunki drzew i krzewów wymienione do dosadzenia związane są z cyklem rozwojowym przeplatki matorny i są niezbędne dla dalszego trwania gatunku na obszarze Natura 2000. W grupie działań związanych z utrzymaniem lub modyfikacją metod gospodarowania jest: przycinanie (zamiast wycinania) podrostów jesionu wyniosłego <i>Fraxinus excelsior</i> oraz utrzymanie dotychczasowego sposobu użytkowania lasu z pozostawieniem luk w zwartym drzewostanie dla naturalnego odnowienia jesionu wyniosłego <i>Fraxinus excelsior</i> i derenia świdwy <i>Cornus sanguinea</i>.</p>
23.	sówka puszczykówka	<i>Xylomoia strix</i>	<p>Spośród pięciu monitorowanych stanowisk występowania sówki puszczykówki żadne z nich nie podlegało celowym zabiegom ochronnym. Za wyjątkiem stanowiska rezerwat Sobowice, cztery pozostałe są całkowicie nowymi stanowiskami, wykrytymi w ostatnich dwóch latach. Na stanowisku rezerwat Sobowice, pomimo jego prawnej ochrony, nie udało się ochronić występującej tam populacji sówki puszczykówki. Z dużym prawdopodobieństwem ekstynkcja gatunku na tym stanowisku jest efektem eksploracji przez kolekcjonerów motyli.</p> <p>Podstawowym zabiegiem ochronnym na wszystkich stanowiskach powinno być częściowe usuwanie zbyt gęstego podszytu, aby utrzymać odpowiednie doświetlenie dna lasu. Będzie to miało pozytywny wpływ na rozwój skrzypu zimowego, a tym samym możliwość rozwoju sówki puszczykówki.</p>
24.	strzępotek edypus	<i>Coenonympha oedippus</i>	<p>Celem działań ochronnych powinno być utrzymywanie otwartego charakteru siedlisk ze strukturą kępkową i licznym występowaniem trzęsilicy modrej - jedynej jak do tej pory potwierdzonej rośliny żywicielskiej strzępotka edypusa w Polsce. Optymalnym sposobem użytkowania jest prawdopodobnie <u>późne wysokie koszenie rotacyjnie fragmentów siedliska</u>. Nie należy wprowadzać użytkowania na siedliska gdzie motyl występuje i jednocześnie nie przejawiają one oznak degeneracji. Ważne są działania nastawione na eliminację lub przynajmniej redukcję pokrywy trzciny oraz usuwanie podrostu drzew i krzewów. Zabiegi takie mały miejsce ostatnio na Torfowisku Rynki i Torfowisku Sobowice jednak ich skuteczność wydaje się wątpliwa. Przykładowo, wierzby mają tendencję bujnego odrastania po zabiegach</p>

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
			ochrony czynnej i konieczne jest znalezienie metody radzenia sobie z tym problemem. Należy zwrócić uwagę, aby przy odkraczaniu nie cierpiały otwarte fragmenty stanowisk (rozjeżdżanie, składowanie gałęzi itp.). Ważne jest utrzymywanie właściwych stosunków wodnych (przesuszenie sprzyja sukcesji) oraz zapobieganie eutrofizacji.
25.	strzępotek hero	<i>Coenonympha hero</i>	Celem działań ochronnych powinno być utrzymywanie otwartego charakteru polan będących siedliskami gatunku. Wydaje się przy tym, że zabiegi powinny być ograniczone do usuwania nadmiaru podrostu. Nie ma natomiast potrzeby wprowadzania koszenia ze względu na potencjalnie szkodliwy wpływ na populacje gatunku. Wyjątkiem mogą być stanowiska, gdzie obserwuje się ekspansję bylin, ale w takich przypadkach koszenie powinno dotyczyć tylko zdegradowanych fragmentów stanowisk. Strzępotkowi hero wydają się służyć rębnie gniazdowe, ale trzeba przy tym pamiętać, że stanowiska związane z gospodarką leśną (np. Gązwa) mają charakter efemeryczny, a funkcjonowanie metapopulacji zależy od stałego odtwarzania potencjalnych siedlisk gatunku.
26.	szlaczkoń szafraniec	<i>Colias myrmidone</i>	W Puszczy Knyszyńskiej utrzymanie gatunku zależy od gospodarki leśnej oraz zabiegów usuwania podrostu z pasów technologicznych pod linią wysokiego napięcia. Szlaczkoń szafraniec zasiedla zręby i nowe odnowienia, na których licznie występują rośliny żywicielskie, ale znika z nich wraz ze wzrostem drzewostanu. Powierzchnie takie będą dłużej przydatne dla gatunku jeśli ich fragmenty będą pozostawione do naturalnego odnowienia (wskazuje na to sytuacja na stanowisku Lipnik) oraz odnowienia nie będą grodzone, czego konsekwencją będzie presja ze strony roślinożerców. Z kolei w przypadku linii wysokiego napięcia wycinka powinna być przeprowadzona selektywnie (oszczędzanie szczodrzeńca) i w cyklach zapewniających stałe zasiedlenie przez szlaczkonie szafraniec. W przypadku stanowiska Czerwony Bór należy unikać uproduktywiania świetlistych drzewostanów (których geneza związana jest dawnym poligonem) z licznym występowaniem szczodrzeńca w podszyciu.
MIĘCZAKI			
27.	poczwarówka Geyera	<i>Vertigo geyeri</i>	Na żadnym z monitorowanych stanowisk nie były prowadzone zabiegi ochrony czynnej. Na stanowisku Sędowice wskazano na potrzebę działań ochronnych w formie wykaszania trzciny i olch zarastających stanowisko. Podobnie na stanowisku Oronne proponuje się wykaszanie wkraczającej na stanowisko trzciny. Z kolei dla

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
			<p>stanowisk Potopy i Nowy Dwór proponuje się ograniczenie wypasu bydła w bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska oraz na stanowisku Nowy Dwór oczyszczanie z nalotu drzew i krzewów zarówno powierzchni stanowiska jak i jego obrzeży.</p> <p>Na 11 stanowiskach (Bełk, Ogrodzona, Brzeźno, Poleski PN, Rospuda, Polana Biały Potok 1, 2, 3, Puścizna Rękowiańska 1, 2 i 3) nie proponuje się żadnych działań ochrony czynnej.</p>
28.	poczwarówka jajowata	<i>Vertigo moulinsiana</i>	<p>Na żadnym ze stanowisk nie prowadzono ochrony czynnej. Część stanowisk wydaje się nie wymagać obecnie ani w bliskiej przyszłości żadnych zabiegów ochronnych. Na części stanowisk zaleca się: usunięcia nalotu wierzby i olszy oraz innych krzewów (Debrzynka 1 i 2, Brzeźno, Pasternik - Kacze Mydło oraz Jez. Tuczo); koszenie trzciny i pokrzyw (stanowiska Sokolica, Foltyny, Tynec i Umianowice Duże); ręczne koszenia roślinności z pominięciem kęp turzyc (Samborka 1 i 2); zaprzestanie zasypania stanowiska odpadami i kontrolowanie koszenia roślinności na stanowisku (Umianowice Małe); ograniczenie wypasu bydła w bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska Brzeźno, a także odpowiedniego zabezpieczenia placu budowy w przypadku stanowiska Napachanie.</p>
29.	poczwarówka zwężona	<i>Vertigo angustior</i>	<p>Na stanowisku Samborka I w latach 2007-2009 usunięto nalot drzew, a obrzeża powierzchni zostały wykoszone (łąka). Zahamowało to sukcesję i postęp eutrofizacji. Kępy turzycy prosowej <i>Carex paniculata</i> pozostawiono nietknięte. Dzięki temu stan siedliska nie uległ pogorszeniu. Na drugim stanowisku Samborka II nie prowadzono działań bezpośrednio w miejscu występowania poczwarówek ale na obszarach sąsiadujących z tym monitorowanym stanowiskiem, gdzie przeprowadzono wycinkę części drzew i koszenie roślinności zielnej. Miały one pozytywny wpływ na siedlisko objęte tymi działaniami.</p> <p>Proponowane zabiegi ochronne:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>ekstensywne koszenie</u>, gdzie to konieczne - ręczne, z pominięciem kęp turzyc, pod nadzorem malakologa oraz botanika. Dotyczy stanowisk Samborka 1 i Samborka 2, Dolina Szczyry, Flinta, Pliszka i Młodzawy (gdzie należy wykaszać trzcinę zarastającą stanowisko); - wycinka krzewów wierzby i podrostu olszy (stanowiska Debrzynka, Jezioro Tuczo i Pliszka). - poprawa stosunków wodnych polegająca na podniesieniu poziomu wód gruntowych (w miarę możliwości) – dotyczy stanowisk Bobrowa Struga i Flinta.

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
30.	skójką gruboskorupowa	<i>Unio crassus</i>	Na żadnym ze stanowisk, na których prowadzono monitoring skójką gruboskorupowej w 2013 i 2014 roku nie prowadzono ochrony czynnej i nie przeprowadzono działań ochronnych. Spośród 53 monitorowanych stanowisk, 43 wydaje się nie wymagać obecnie ani w bliskiej przyszłości (10 lat) żadnych zabiegów ochronnych. Dziesięć stanowisk wymaga działań ochronnych w formie poprawy jakości wody. W przypadku trzech stanowisk, na których nie stwierdzono żywych skójek należy rozważyć możliwość odtworzenia populacji na tych stanowiskach (Jasiołka 1 w woj. podkarpackim, Czarna Włoszczowska 3 w woj. świętokrzyskim i Pilica 3 w woj. łódzkim).
31.	ślimak winniczek	<i>Helix pomatia</i>	Przestrzeganie terminów, limitów i ograniczeń wielkości skupowanych winniczków. Nie ma potrzeby wprowadzania innych działań ochronnych. Można tylko rozważyć ewentualne wyzbieranie ślimaków i przeniesienie ich w inne miejsce w przypadku przeznaczenia danego terenu pod zabudowę mieszkalną, przemysłową lub na utwardzony ciąg komunikacyjny.
SKORUPIAKI			
32.	rak szlachetny	<i>Astacus astacus</i>	W obrębie kilku stanowisk (Ślepotą, Krępiec i Krypianka-strumień leśniczówka) prowadzona jest od kilku lat czynna ochrona raka szlachetnego. Podejmowane działania wpłynęły znacząco na zwiększenie liczebności raków i poprawiły ich strukturę wiekową – oba wskaźniki mają na tych stanowiskach ocenę właściwą (FV). Trudno obecnie zaproponować konkretne rozwiązania dla poszczególnych stanowisk. Generalne zalecenia sprowadzają się do prowadzenia monitoringu i zapobiegania negatywnym oddziaływaniom na siedlisko i jego gatunek: zapobieganie ewentualnemu zrzutowi ścieków z gospodarstw położonych poblizu stanowisk raka, zapobieganiu rozprzestrzenianiu się wodnych gatunków inwazyjnych, w szczególności raka pręgowanego, a także ograniczenie działalności wędkarskiej polegającej na wprowadzaniu ryb drapieżnych (w tym nierodzimych) do większych zbiorników, gdzie występuje rak szlachetny.
PIERŚCIENICE			
33.	pijawka lekarska	<i>Hirudo medicinalis</i>	Brak działań ochronnych. Sytuację tego gatunku a także innych, o podobnych wymaganiach środowiskowych (głównie płazów) znacznie poprawiłoby egzekwowanie: zakazu wycinania szuwarów, zakazu budowy pomostów i dzikich plaż, zakazu nielegalnych zarybień, zakazu nielegalnych połowów ryb i wydeptywania linii brzegowej, zakazu wyrzucania śmieci do zbiornika.

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
WAŻKI			
34.	łątka ozdobna	<i>Coenagrion ornatum</i>	<p>Na stanowisku Śniatycze, prowadzone są od 2007 r. przez Zamojskie Towarzystwo Przyrodnicze regularne zabiegi ochrony czynnej: <u>wykaszenie dna ciek</u> przed okresem pojawu imagines, głównie na odcinkach występowania gatunku. W 2011 r. wykonano <u>koszenie obustronne skarp na całej długości ciek</u> (600 m) i <u>usuwanie kęp turzycy tunikowej</u> na niewielkim odcinku (20 m). Wykaszenie dna przyczyniło się do penetracji przez gatunek znacznie dłuższego odcinka ciek niż przed zabiegiem. W miejscach zacienionych, a następnie odświeżonych (usuwanie turzycy tunikowej <i>Carex appropinquata</i>), z udziałem potoczniaka wąskolistnego <i>Berula erecta</i>, obserwowano zachowania rozrodcze (składanie jaj). W kolejnych latach 2012-2013 cały obszar występowania gatunku został wykoszony. W 2014 r. odstąpiono od wykaszania z powodu wypalenia stanowiska wiosną przez miejscowego rolnika.</p> <p>W związku z szybkim odrastaniem wykoszonej roślinności, wymagana jest kontynuacja corocznych pielęgnacyjnych zabiegów ochronnych w dnie ciek i na skarpach. Zbyt wczesne wykonanie zabiegów ochronnych przed wylotem osobników powoduje odrośnięcie wysokiej roślin pod koniec okresu pojawu gatunku.</p> <p>Na odcinkach o dużym zwarcie roślinności wymagane jest sukcesywne usuwanie kęp turzycy tunikowej <i>Carex appropinquata</i> (wymaga to odpowiedniego sprzętu) oraz dosadzanie potoczniaka wąskolistnego <i>Berula erecta</i>. Zabiegi ochronne ocenia się jako udane, jednak wymagające systematyczności, czasu i środków.</p> <p>Dla stanowiska Nowosiółki proponuje się zabieg ochronny prowadzący do zmniejszenia dopływu zanieczyszczeń i biogenów z sąsiednich pól poprzez <u>ograniczenie nawożenia</u> w ramach odpowiedniego pakietu PROW 2014-2020.</p>
35.	trzepla zielona	<i>Ophiogomphus cecilia</i>	<p>Na badanych rzekach nie wykonuje się żadnych zabiegów ochronnych nakierowanych na ten gatunek i nie ma najmniejszej potrzeby ich wykonywania. Ogólne działania sprzyjające utrzymaniu czy poprawie jakości wód rzek z pewnością będą sprzyjały temu gatunkowi.</p>
RYBY I MINOGI			
36.	strzebla błotna	<i>Phoxinus phoxinus</i>	<p>Żadne z ostatnio monitorowanych stanowisk strzebli błotnej, włączając w to stanowiska z sieci N2000, nie podlegało czynnym działaniom ochronnym, dlatego nie ma podstaw do oceny ich skuteczności.</p> <p>Z 20 monitorowanych stanowisk, 15 wydaje się nie wymagać obecnie ani w bliskiej przyszłości (10 lat) żadnych zabiegów ochronnych.</p>

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
			Pięć stanowisk wymaga działań ochronnych w formie częściowego pogłębienia niewielkich powierzchniowo i bardzo płytkich zbiorników wodnych. Jako najpilniejszą potrzebę w tym zakresie widzi się pogłębienie skrajnie małych i płytkich wyrobisk torfu w Barłóżni Wolsztyńskiej (woj. wielkopolskie, obszar N2000). Częściowego pogłębienia będą wymagały w najbliższych latach torfianki lubelskich stanowisk Bełcząc i Ciesacin oraz pomorskiego stanowiska Sośniak (obszar N2000). Częściowe pogłębienie może okazać się konieczne dla utrzymania egzystencji mazowieckiego stanowiska w Zielonce (aktualnie jest tam nietypowo wysoki stan wody).
GADY			
37.	wąż Eskulapa	<i>Zamenis longissimus</i>	<p>Wszystkie stanowiska monitorowane zarówno w latach 2009-2010 jak i w 2014 r., były poddane zabiegom aktywnej ochrony, ukierunkowanym przede wszystkim na odślanianie zacienionych fragmentów powierzchni badawczych, tworzenie dodatkowych, bezpiecznych i trudnych do spenetrowania kryjówek oraz tworzenie miejsc do składania jaj. Na każdym stanowisku tworzone 1 lub 2 przyzmy kompostowe (przeznaczone głównie do składania jaj). Obserwacje prowadzone na niektórych z tych stanowisk wyraźnie wskazują na trafność przyjętych założeń ochronnych i korzystanie z przyzm przez samice składające tu jaja. W ich otoczeniu regularnie obserwuje się także różnowiekowe osobniki obu płci, co wskazuje na zaakceptowanie przyzm i używanie ich do różnych celów (składania jaj, ukrywania się, wygrzewania, a być może również zimowania).</p> <p>W przypadku węża Eskulapa należy założyć, że co najmniej jeszcze przez kilka cykli monitoringowych należałoby kontynuować w/w zabiegi.</p>
38.	żółw błotny	<i>Emys orbicularis</i>	<p>Na części stanowisk prowadzona była ochrona aktywna. Wykonywano następujące zabiegi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zabezpieczanie gniazd żółwi, wybieranie jaj przed nadejściem ochłodzenia, doinkubowywanie jaj, hodowanie młodych i przenoszenie noworodków żółwi do wody (np. Ujście Ilanki – skuteczność trudno ocenić, stan populacji i tak wydaje się znacznie gorszy niż w poprzednim etapie monitoringu); - odślanianie terenu łęgówisk - usuwanie nalotów drzew (sosny, robinii akacjowej) - stanowiska Stanowisko Wysokie Napięcie, RP Borowiec, Siekierka Stara, Ujście Ilanki, Żółwiowe Błota); działanie oceniane jako skuteczne, ale konieczne ich systematyczne (co kilka lat) powtarzanie - zabezpieczanie złóż jaj przed drapieżnikami poprzez np. zakładanie siatek ochronnych (Olszowo) i dodatkowych osłon z blachy (Żółwiowe Błota); działanie oceniane jako

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
			<p>skuteczne w Olszowie i częściowo skuteczne w Żółwiowych Błotach, stosowanie siatki i blach sprawdza się w stosunku do drapieżników (lis, jenot, borsuk), natomiast dziki niszczą wszelkie zabezpieczenia.</p> <ul style="list-style-type: none"> - odstrzał drapieżników (Żółwiowe Błota) - ograniczenie ruchu pojazdów LP w okresie składania jaj przez żółwice np. stanowiska Stanowisko Wyssokie Napięcie - utrzymywanie stałego piętrzenia wody na wszystkich stawkach (Leśne Stawki k. Goszcza), - ograniczanie nielegalnego wędkowania (np. Leśne Stawki k. Goszcza), - tworzenie nowych miejsc do wygrzewania się żółwi (Leśne Stawki k. Goszcza) - tworzenie potencjalnych miejsc lęgowych dla żółwi poprzez zastosowanie rębni gniazdowej w drzewostanach otaczających stawy (Leśne Stawki k. Goszcza) - odtwarzanie małych śródleśnych oczek jako miejsc rozrodu (Likusy) - usuwaniu śmieci z lęgowiska oraz z powierzchni lustra wody zbiorników (Siekierka Stara) <p>Generalnie, podstawowymi zalecanymi działaniami ochronnymi na przyszłość powinny być: redukcja drapieżników, wyszukiwanie i zabezpieczanie złoży jaj przed drapieżnikami, wzmacnianie niewielkich populacji osobnikami wyhodowanymi, utrzymywanie otwartego charakteru lęgowisk (zapobieganie ich zarastaniu).</p>
SSAKI			
39.	bóbr europejski	<i>Castor fiber</i>	<p>W zasadzie jedynymi działaniami ochronnymi dla gatunku obserwowanymi na monitorowanych obszarach były prowadzone w ubiegłych latach introdukcje. <u>Wyniki uzyskane na większości stanowisk monitoringowych wskazują na wysoką skuteczność przeprowadzonych wsiedleń.</u> Wyjątkiem jest stanowisko sudeckie "Góry Stołowe i Bystrzyckie", gdzie ze względu na znaczną przebudowę drzewostanów i niedobór odpowiednich dla utrzymania stabilnej populacji siedlisk, populacja gatunku utrzymuje się na stałym bardzo niskim poziomie.</p> <p><u>W przypadku większości stanowisk monitoringowych nie stwierdzono potrzeby wdrażania działań ochronnych w celu utrzymania lub poprawy stanu populacji, podkreślając jednocześnie potrzebę stosowania metod ograniczających śmiertelność gatunku na drogach.</u> Działania te pozwolą jednocześnie na ograniczenie efektu barierowego, tworzonego przez infrastrukturę liniową przecinającą doliny rzeczne i mniejsze cieki wodne, główne korytarze migracyjnymi gatunku.</p>
40.	chomik europejski	<i>Cricetus cricetus</i>	<p>W Polsce chomik europejski jest na liście zwierząt chronionych od 1995 roku. Według nowej ustawy o</p>

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
			ochronie przyrody wymaga on ochrony czynnej. <u>Dotychczas nie były stosowane żadne działania ochronne</u> , oprócz pojedynczych działań w upowszechnianiu wiedzy na temat jego aktualnej sytuacji demograficznej i genetycznej. Zaleca się: <u>edukację ekologiczną, zachowanie pól z uprawami zbożowymi</u> (można to osiągnąć poprzez wprowadzenie dopłat z funduszy rolno-środowiskowych za prowadzenie gospodarki przyjaznej chomikowi), <u>dofinansowanie rolników za kontynuację uprawy pól na terenach, gdzie taka uprawa jest nieopłacalna</u> (np. Jaworzno-Jeziorki), <u>za tworzenie i utrzymywanie miedz śródpolnych</u> (np. Nehrybka, Radymno, Trzciana) oraz <u>kontrolowanie stopnia przekształcania struktury upraw i użycia środków toksycznych</u> (np. Pilaszkowice Pierwsze, Kadłubek, Korytnica). Proponowane sposoby ochrony wymagałyby dużego zaangażowania społeczności lokalnej.
41.	darniówka tatrzańska	<i>Microtus tatricus</i>	<u>Nie ma potrzeby prowadzenia czynnych zabiegów ochronnych.</u> Należy utrzymać obecny status gatunku poprzez zachowanie charakteru biotopów oraz niedopuszczanie do ich dewastacji przy inwestycjach w infrastrukturę turystyczną.
42.	kozica tatrzańska	<i>Rupicapra rupicapra</i>	Ochrona gatunku w Tatrzańskim Parku Narodowym jest skuteczna, o czym świadczą rekordowe stany pogłowia kozic. <u>Należy prowadzić stały monitoring stanu zdrowotnego</u> , gdyż wobec znacznego wzrostu zagęszczenia populacji może dojść do wystąpienia epizooecji.
43.	niedźwiedź brunatny	<i>Ursus arctos</i>	Proponowane zalecenie ochronne są zgodne z przedstawionymi w „Programie ochrony niedźwiedzia brunatnego w Polsce” (Selva i in. 2011) zaproponowano następujące cele szczegółowe: (1) Zachowanie siedlisk niedźwiedzia i ich odpowiedniej jakości. (2) Zapobieganie, reagowanie i rozwiązywanie wszystkich rodzajów sytuacji konfliktowych na linii człowiek-niedźwiedź. (3) Unikanie habituacji i warunkowania pokarmem. (4) Minimalizacja szkód powodowanych przez niedźwiedzie w pasiekach. (5) Ochrona i poprawa łączności pomiędzy dwoma obszarami reprodukcyjnymi zachodniej i wschodniej części populacji w polskiej części Karpat. (6) Utrzymanie stabilnej i ciągłej populacji wzdłuż zachodnich Karpat aż po Bieszczady, we współpracy ze Słowacją i Ukrainą.

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
			<p>(7) Kontrola i obniżenie śmiertelności niedźwiedzi spowodowanej czynnikami antropogenicznymi.</p> <p>(8) Wprowadzenie jednolitego i spójnego programu monitoringu oraz utworzenie rzetelnego i dostępnego Banku Danych o populacji niedźwiedzia.</p> <p>(9) Promocja skoordynowanych działań ochrony populacji i przepływu informacji pomiędzy zaangażowanymi sektorami.</p> <p>(10) Bieżące informowanie społeczeństwa poprzez udostępnianie danych z monitoringu oraz raportów rocznych.</p> <p>(11) Ustanowienie stałej i ścisłej współpracy ze Słowacją i Ukrainą oraz zwiększenie współpracy międzynarodowej.</p> <p>(12) Podniesienie świadomości i poziomu partycypacji społeczeństwa w kwestiach dotyczących niedźwiedzia brunatnego i monitoringu.</p> <p>(13) Zagwarantowanie właściwego wdrożenia istniejących przepisów i rzeczywista ochrona niedźwiedzi i ich siedlisk.</p>
44.	ryś eurazjatycki	<i>Lynx lynx</i>	<p>Generalne zalecenia dla ochrony gatunku to:</p> <ul style="list-style-type: none"> - promowanie pozostawiania gęstych podszytów, wykrotów i drzew leżących; - uwzględnianie drapieżnictwa rysia w planach pozyskania łowieckiego sarny; - budowa przejść dla zwierząt przez drogi o dużym nasileniu ruchu; - odtwarzanie korytarzy ekologicznych.
45.	smużka stepowa	<i>Sicista subtilis</i>	<p>Na obecnym etapie wiedzy dotyczącej wymagań siedliskowych smużki stepowej w Polsce trudno jest zaproponować jakiegokolwiek działania ochronne. Jedyny wniosek płynący z przeprowadzonych badań terenowych jest taki, że w przypadku stwierdzenia obecności tego gatunku na obszarze rezerwatów chroniących susła perełkowanego należałoby zmodyfikować sposób prowadzenia zabiegów ochronnych (wykaszenie). O ile susł perełkowany wymaga niskiej roślinności, to smużka stepowa zamieszkuje jedynie wysoką roślinność. Stąd też będzie zachodziła konieczność pozostawienia dla tego gatunku odpowiednio dużych płatów takiej roślinności. Jeżeli potwierdzi się przypuszczenie, że smużka stepowa może zasiedlać zbiorowiska łąkowe i szuwarowe z dużym udziałem ostrożeńa polnego <i>Cirsium arvense</i> i/lub ostrożeńa błotnego <i>Cirsium palustre</i>, wówczas nie będzie zachodził konflikt pomiędzy ochroną tych dwóch gatunków ssaków. Konieczne jednak będzie okresowe wykaszanie tych zbiorowisk w celu zahamowania ekspansji drzew i krzewów.</p>
46.	susł perełkowany	<i>Spermophilus suslicus</i>	Na wszystkich monitorowanych w bieżącym roku

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
			<p>stanowiskach/obszarach N2000 prowadzone są od 2000 roku zabiegi konserwatorskie. Zabiegi te wykonywane są w ramach projektów ochrony czynnej, realizowanych przez początkowo Zespół Zamojskich Parków Krajobrazowych, a obecnie Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Lublinie. Realizacja tych działań odbywa się dwutorowo, a mianowicie w kierunku odtwarzania wymarłych lub znajdujących się w stanie szczątkowym populacji (reintrodukcje) oraz odtwarzania siedlisk i utrzymywania ich we właściwym dla susłów perełkowanym stanie. Prace w obrębie siedlisk obejmują: usuwanie podrostu drzew i krzewów, równanie powierzchni terenu, szczególnie głęboznic i wyrobisk, gruntowne rekultywacje muraw pastwiskowych lub jedynie podsiewanie właściwych mieszanek traw murawowych, systematyczne koszenia muraw, organizację i dotowanie interwencyjnego wypasu krów, systematyczne nawożenie stanowisk oraz dotowany odstrzał lisów. Dzięki ww. zabiegom konserwatorskim odtworzono wszystkie siedliska, zamieszkiwane przez zwarte kolonie susłów jeszcze w drugiej połowie lat 90-tych ubiegłego wieku.</p> <p>W celu osiągnięcia właściwego stanu gatunku proponuje się kontynuację zabiegów ochronnych na wszystkich stanowiskach/obszarach N2000, w zakresie jaki opisano powyżej. Dodatkowo należy rozszerzyć projekt ochronny o organizację interwencyjnego wypasu, ale w formie zakupu bydła i dzierżawienia tych zwierząt miejscowym rolnikom, w zamian za prowadzenie wypasu na stanowiskach zajmowanych przez susły perełkowane. Działania takie przyczynią się w wymierny sposób do inicjacji hodowli na tych terenach, w okresie kiedy ta forma gospodarowania stale zanika w regionie.</p>
47.	suszeł moręgowany	<i>Spermophilus citellus</i>	<p>Stanowisko Kamień Śląski Dotychczasowe zabiegi: Wykarczowanie ok. 7 ha zarastającej łąki kserotermicznej - doprowadziło do odtworzenia łąki wraz z wieloma chronionymi i regionalnie rzadkimi gatunkami roślin i bezkręgowców.</p> <p>Ścieżka edukacyjna i wieża obserwacyjna oraz tablice informacyjne na granicach - pomagają kanalizować ruch turystyczny i wykorzystywać stanowisko susłów do edukacji przyrodniczej.</p> <p>Regularne koszenie, a na części stanowiska wypas koni - utrzymuje murawę we właściwym stanie (korzystnym dla susłów).</p> <p>Zablokowanie wjazdów na drogę biegnącą przez stanowisko dużymi kamieniami - ruch ograniczony do jednośladów zmniejsza ryzyko śmierci susłów pod kołami</p>

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
			<p>pojazdów.</p> <p>Zalecenia: Wypas na większej powierzchni – w tym owiec. Kontynuacja regularnego koszenia, walka z zarastaniem murawy kserotermicznej.</p> <p>Stanowisko Głębowice Dotychczasowe zabiegi: Regularne koszenie - niezbędne dla utrzymania stanowiska susłów. Korzystniejsze byłoby dwa koszenia, w tym pierwsze w połowie maja, co obecnie nie jest dozwolone ze względu na warunki dopłat w programie rolnośrodowiskowym, z którego korzysta właściciel. Zalecenia: W prowadzenie 2-krotnego koszenia w roku, w tym pierwszego około połowy maja, albo wypasu na stanowisku. Instalacja barierki zapobiegającej wjeżdżaniu pojazdów na stanowisko susłów. W przypadku utrzymania się populacji susłów na tym stanowisku, należy dodać ten gatunek do celów ochrony obszaru Natura 2000 „Dolina Łachy”.</p> <p>Stanowisko Jakubowo Lubińskie Dotychczasowe zabiegi: Wykarczowano krzewy zarastające łąkę. Przywrócona do użytkowania łąka została włączona do programu rolnośrodowiskowego, co ze względu na ograniczenia w częstotliwości i terminach koszeń pogarsza warunki bytowania susłów. Z powodu znaczącego ograniczenia liczby susłów, wzrostu zagrożeń i niemożności ich skutecznej, istotnej redukcji, zaniechano dalszego wzmocnienia tej populacji. Zalecenia: W przypadku przetrwania susłów na tym stanowisku: ograniczanie presji drapieżników; pierwsze koszenie około połowy maja; znaczące wzmocnienie populacji susłami o dużym zróżnicowaniu genetycznym, w celu ograniczenia chowu wsobnego.</p>
48.	świstak tatrzański	<i>Marmota marmota latirostris</i>	Ochrona gatunku w Tatrzańskim Parku Narodowym jest skuteczna, o czym świadczą rekordowe stany populacji świstaków. Należy prowadzić stały monitoring stanu zdrowotnego, gdyż wobec znacznego wzrostu zagęszczenia populacji może dojść do wystąpienia epizoocji.
49.	wilk	<i>Canis lupus</i>	Ochrona korytarzy ekologicznych przed zabudową i odtwarzanie ciągłości siedliskowej w ich obrębie. Budowa przejść dla zwierząt przez drogi o dużym nasileniu ruchu w miejscach, gdzie przecinają one korytarze ekologiczne. Ograniczenie fragmentacji przez zabudowę rozproszoną i liniową oraz infrastrukturę sportową i turystyczną w obrębie obszarów występowania wilka.

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
50.	wydra	<i>Lutra lutra</i>	W czasie prowadzonych prac monitoringowych nie stwierdzono działań ochronnych dedykowanych gatunkowi. Na poszczególnych stanowiskach monitoringowych zwracano uwagę na potrzebę stosowania działań ograniczających ryzyko kolizji zwierząt z pojazdami, jak i utrzymania bądź poprawy drożności korytarzy migracyjnych poprzez tworzenie odpowiednich przejść, szczególnie w miejscach przecięcia dolin rzecznych przez drogi krajowe i wojewódzkie. Działania te pozwolą jednocześnie na ograniczenie efektu barierowego, tworzono przez infrastrukturę liniową przecinającą doliny rzeczne i mniejsze cieki wodne, główne korytarze migracyjnymi gatunku.
51.	żubr	<i>Bison bonasus</i>	Działania ochronne prowadzone w obszarach występowania żubra powinny zmierzać do rozwiązywania lokalnych problemów związanych z ochroną i zarządzaniem populacjami żubra, łagodzenia konfliktów z udziałem żubra oraz przeciwdziałanie aktualnym i potencjalnym zagrożeniom. Działania te powinny obejmować w szczególności: <ol style="list-style-type: none"> 1) Zmniejszenie antropopresji żubra poprzez zmniejszenie w miarę możliwości zimowego dokarmiania (głównie Ostoja Borecka i Puszcza Białowieska); 2) Zwiększenie udziału czynników naturalnych w kształtowaniu dynamiki i struktury wiekowo- płciowej populacji; odstrzał stosowany w uzasadnionych przypadkach ; (Ostoja Borecka i Knyszyńska, Puszcza Białowieska); 3) Utrzymanie i koszenie łąk śródleśnych, w dolinach rzecznych oraz na obrzeżach kompleksów leśnych zasiedlanych przez żubry (wszystkie ostoje); 4) Ograniczanie grodu zębów (wszystkie ostoje); 5) Zmniejszenie zimowej koncentracji żubrów w miejscach dokarmiania w celu przeciwdziałania wzrostowi ekstensywności i intensywności inwazji pasożytniczych oraz zmniejszenia ryzyka przenoszenia chorób (głównie Ostoja Borecka i Puszcza Białowieska); 6) Rotacyjne użytkowanie miejsc zimowego dokarmiania (głównie Ostoja Borecka i Puszcza Białowieska); 7) Reagowanie na konflikty powodowane przez żubry, współpraca z rolnikami (wszystkie ostoje); ; 8) Monitoring przestrzenny i genetyczny populacji żubra (wszystkie ostoje); 9) Monitoring stanu zdrowotnego z szczególnym uwzględnieniem chorób zakaźnych (wszystkie populacje dziko-żyjące w tym szczególnie Bieszczady, ośrodki hodowli żubrów) oraz działania prewencyjne (zmniejszenie zimowej koncentracji, eliminacja

Lp.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zalecenia ochronne oraz ew. ocena skuteczności stosowanych działań
			<p>osobników chorych, które mogą być źródłem chorób zakaźnych);</p> <p>10) Działania edukacyjne zmierzające do zwiększenia akceptacji dla żubra (wszystkie ostoje);</p> <p>11) Działania zmierzające do zmniejszenia kolizji żubrów z pojazdami</p> <ul style="list-style-type: none"> - identyfikacja miejsc konfliktowych; - oznakowanie terenu; <p>- współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego oraz służbami drogowymi w celu przeciwdziałania kolizjom (ograniczenia prędkości, udział w planowaniu remontów i budowy dróg).</p> <p>O skuteczności dotychczasowych działania w zakresie ochrony żubra świadczy właściwy stan populacji na 4 spośród 5 badanych stanowisk.</p>

Zalecenia ochronne sformułowano dla większości monitorowanych gatunków. Nie podano ich dla 9 gatunków, gdyż albo nie wymagają one aktualnie specjalnych zabiegów ochronnych (czerwończyk nieparek, krasopani hera, trzepla zielona, ślimak winniczek, darniówka tatrzańska,) albo słaby stan wiedzy o gatunku i/lub jego wymaganiach siedliskowych na to nie pozwala (górówka sudecka, modraszek eros, pogrzybica Mannerheima, smuzka stepowa).

Zalecenia ochronne dla monitorowanych gatunków zwierząt mają na celu przede wszystkim utrzymanie lub poprawę stanu siedlisk gatunków, ale w pewnych przypadkach dotyczą samych zwierząt. Przykładem jest żółw błotny, gdzie oprócz zaleceń dotyczących ochrony siedlisk lądowych (zapobieganie zarastaniu łągowisk) formułowane są zalecenia dotyczące ochrony złóż jaj przed drapieżnikami (zabezpieczanie złóż, redukcja liczebności drapieżników).

Niektóre z zaleceń mają charakter ogólny i dotyczą nie tyle działań ochronnych dla konkretnych stanowisk, ile działań na szerszą skalę. Zdefiniowano je w oparciu o wiedzę na temat wymagań siedliskowych badanych gatunków i efektów różnego rodzaju oddziaływań na te gatunki. Dotyczy to np. dużych drapieżników, wydry i bobra, a także większości gatunków związanych ze środowiskiem wodnym.

W przypadku gatunków motyli związanych z siedliskami półnaturalnymi konieczne jest zapobieganie sukcesji roślinnej poprzez ekstensywne użytkowanie kośne lub pasterskie oraz usuwanie drzew i krzewów. Zapobieganie sukcesji poprzez wykaszanie trzciny i usuwanie podrostu drzew i krzewów proponuje się w przypadku ślimaków poczwarówek.

W przypadku chrząszczy saproksylicznych propozycje są zróżnicowane. W odniesieniu do nadobnicy alpejskiej za kluczowe uważa się zaniechanie składowania drewna bukowego, wiązowego i jaworowego w okresie letnim. W przypadku sichrawy postuluje się usuwanie drzew i krzewów konkurujących z najcenniejszymi okazami rośliny żywicielskiej wiciokrzewu czarnego. W odniesieniu do pachnicy dębowej podstawowe zabiegi ochrony czynnej powinny obejmować sadzenie drzew oraz ich specyficzną pielęgnację. Sugeruje się także zabezpieczanie pewnych stanowisk pachnicy w krajobrazach kulturowych w formie pomników przyrody.

Dla gatunków związanych z siedliskiem wodnym (rak szlachetny, skójka gruboskorupowa), istotne jest poprawa jakości wody/zapobieganie jej zanieczyszczeniom, zapobieganie wprowadzaniu do wód zasiedlanych przez raka gatunków ryb drapieżnych w tym obcych. W przypadku strzebli błotnej potrzebne jest częściowe pogłębienie niewielkich powierzchniowo i płytkich zbiorników wodnych.

Dla części gatunków, przynajmniej na niektórych badanych stanowisk prowadzone były zabiegi ochronne. Zabiegami konserwatorskimi objęte są np. wszystkie stanowiska susła perełkowanego i susła moręgowanego, żubra czy węża Eskulapa. Tam gdzie to było możliwe eksperci podjęli próbę oszacowania ich efektów. Przykładowo, o skuteczności dotychczasowych działań w zakresie ochrony żubra świadczy

właściwy stan populacji na większości stanowisk. W przypadku pachnicy debowej ochrona stanowisk w ramach sieci Natura 2000 spowodowała ograniczenie liczby wycinanych drzew podczas ostatniej modernizacji dróg.

Wzmacnianie pewnych niewielkich populacji sugerowano np. w przypadku żółwia błotnego, a odtwarzanie zanikłych populacji w przypadku skójki gruboskorupowej.